

VARGA GÁBOR

LOMBHULLÁSBAN XI.

1. Búcsú egy lámpagyújtogatótól

Még csak most gyűltetek össze mintegy kéttucatnyian a régi baráti társaságból március harmadikán, kedd délután a váradi *Posticum* előcsarnokában, hogy tanúi legyetek *Szilágyi Aladár* legújabb, a *Holnap Kulturális Egyesület (HKE)* által kiadott *Kortárs, magyar* címet viselő kétkötetes, hat-százhatvan oldalas könyvének a bemutatóján – ez a kiadvány az elmúlt tizenvalahány esztendő alatt a *KáPéjé* (azaz *Kőrössi P. József*) által kezdeményezett és vezetett *Váradi Törzsasztal* égisze alatt a városotokban megfordult mintegy hatvan kortárs magyar íróval készült beszélgetések impozáns gyűjteménye volt, köztük olyan nevekkel, mint *Esterházy Péter, Fejtő Ferenc, Hubay Miklós, Makk Károly, Nádas Péter, Parti Nagy Lajos, Spiró György, Tompa Gábor* –, még csak most lapozgattatok fel elismerő fejbólogatás kíséretében az igazán tisztas nyomdai kivitelezésű, a szerző által külön számotokra dedikált példányokat, még csak most hallgattatok végig a betegsége miatt ugyan fizikailag jelen lenni nem tudó, de az internet (valamint a kötet szerkesztő *Szűcs László*) jóvoltából mégiscsak élőben hallható-látható szerző beszámolóját az íróportrék megszületésének műhelytitkairól, ilyen-olyan gondjairól, érdekesebb előzményeiről, valamint saját kívánságairól és eljövendő terveiről.

Hogy aztán, alig két hét múlva, március 17-én, szintén kedden, a megszokott, már-már beteges rítussá vált reggeli internet-bóklászásod alkalmával a retinádba marjon a vastag betűs hír: „*Elhunyt Szilágyi Aladár.*”

Tudtátok róla, persze, hogy tudtátok, nagyon beteg. Tudomásotok volt arról is, hogy egy ideje kezelésre járt át Debrecenbe... A hír mégis mindenkit megdöbbenített... Ismét elment egy értékes ember közületek. Egy sok próbát megélt bajtárs, akivel – képletesen szólva – az elmúlt negyvenvalahány év során mindig egymás mellett álltatok, s akivel a gyakorlatban, valahányszor alkalom adódott rá, tudatosan keresvén

VARGA GÁBOR próza- és drámaíró (1948, Nagyvárad). Vegyészmérnök, főkutató, az Irodalmi Kerekasztal titkára a hetvenes években. 1991-ig a Bihar megyei RMDSZ elnöke, majd államtitkár, az Állami Találmányi és Védjegyhivatal vezérigazgatója Bukarestben (1996–2013). Legutóbbi kötete: *Az üres tér dicsérete* (Kriterion, 2016).

egymás társaságát, mindig egymás mellé telepedtetek le... Egy amúgy szerény megjelenésű, a nagy nyilvánosságtól többnyire visszahúzódó, de a lelke mélyén izig-vérig népbennemzetben gondolkodó közösségi ember... Jobb sorsra érdemes váradi magyar mikrotársadalmatok örökké új utak után kutató szellemi napszámosa... Egy „lámpagyújtogató”...

Mert *Szilágyi Aladár* az volt: „lámpagyújtogató” – a szó átvitt és valódi értelmében egyaránt...

Átvitt értelemben, mint a Sebes-Körös-parti város utolsó fél évszázados művelődési élete egyik minden-

kor és mindenhol jelen lévő mindenes napszámosa, aki igencsak markáns módon hozzájárult e századfordulós hagyományaira oly büszke település kulturális életének újraélesztéséhez és gazdagításához – akár a '70-es, '80-as években az *Ady Endre Irodalmi Körben* tartott színes felolvasásaival, tartalmas vitaindítóival, szellemes hozzászólásaival, akár a '89 decemberi rendszerváltás után, írói tehetségét immár hivatásos újságíróként kamatoztatva, a *Bihari Napló*, a *Kelet–Nyugat*, az *Erdélyi Riport* vagy éppenséggel a közösségi összefogás révén az ezredforduló utáni években útjára indított *Várad* hasábjain közzétett frappáns publicisztikáival, szókimondó vezércikkeivel, olvasmányos riportjaival, felkészült beszélgetéseivel... Az időközben egymás után sorra megjelenő köteteiről nem is beszélve: a romániai szórvány- és zárvány-közösségek életét feltérképező *A Klisszúra titkai*, *A nemlétezők lázadása*, *Csodaváróktól csodateremtőkig*, *Besztercétől a Bánságig* című kiadványairól, a nyugat-európai portyázásait bemutató *A Verita vándorai*, *A belgaság dicsérete*, *Flandriától Ticinón át Lombardiáig* című, rendkívül olvasmányos köteteiről, vagy akár a kortárs történetekkel tartott beszélgetéseit megörökítő, *Mit akarnak ezek a magyarok?* vagy a *Klió a tükrök labirintusában* kiadványairól – íme, csak néhány az utóbbi években kiadott, nagy sikerű kötetekből... Volt egyszerű belső munkatárs, volt főszerkesztő-helyettes és főszerkesztő, volt lapkiadó-igazgató és volt MŰRE-alelnök, mi több, a '90-es években csaknem nyolc esztendőn át a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főgondnoki tisztségét is betöltötte... Egy közössége iránt elkötelezett, mindig értékek után kutató, lehetséges kortárs példaképeket kereső, ha kell, ismeretlen ösvényekre is rámerészkedő szellemi mindenes.

De „lámpagyújtogató” volt *Szilágyi Aladár* a szó konkrét értelmében is. Mint a câmpinai elektroenergetikai technikum 1963-as végzettje – azokban az időkben egy református lelkész család gyermeke hogy is merészelt volna egyetemi felvételiéről ábrándozni! – több mint huszonöt esztendőn át a Városi Közszolgáltatási Vállalat alkalmazottjaként a váradi villanytelepen dolgozott, ahol is az „aranykor” „leggyönyörűbb”, legfélelmetlenebb éveiben, a „racionális energiagazdálkodás” korában, vállalati diszpécserként a többi között az ő feladata is volt Nagyvárad városnegyedei villanyáramszolgáltatásának ki- és bekapcsolása. Azokban az években,

az esténként rendszeresen sötétbe boruló lakásaitokban, a jéghideg fűtőtesteket tapogatva de sokszor hangzott fel a kétségbeesett kiáltás: „*Aladár! Add vissza az áramunkat!*” És Aladár mindig „nagylelkű” volt: 2, 3, 4 óra teltével mindig „visszaadta” az áramot... (Mint ahogy akkoriban közszájon forgott az az Ali barátotok által hamiskás mosollyal többször is elmesélt párbeszéd esete is, amely során egy felháborodott nő betelefonálására: „Ce faci, omule? Ne iei curentul de câte ori ți se scoală p...a?” / „Mit csinálsz, ember? Veszed el az áramot, valahányszor feláll a f...d?”, Aladár sztoikus nyugalommal válaszolt: „Bine ar fi, doamnă!” / „De jó is lenne, asszonyom!”...)

Számodra azonban az emlékezés tárházában az Aladárhoz kötődő egyik legmarkánsabb esemény az a negyvenöt esztendővel ezelőtti pillanatnyi tekintet-egybefonódás marad. Egy olyan egymásra pillantás emléke, amely után a váradi Sarokház – gyengébbek kedvéért: a Securitate egykori, a Barátok-templomával szemközti székhelye – egyik földszinti irodájában a megtöréssel hetek óta hiába próbálkozó *Stoiescu őrnagy* – aki előtt te semmi áron sem akartad beismerni töredelmesen „a szocialista rendszer ellen irányuló felforgató tevékenység” abszurd vádjait – egyszer csak azon találta magát, hogy a vétkességed bebizonyítása érdekében berendelt *Szilágyi Aladár* nemhogy leleplezett volna téged, hanem a két renitens, mintha előzőleg összebeszéltek volna, az először csak elképedő, de

később egyre jobban elbizonytalanodó szekus kihallgató tisztet egy csaknem háromnegyed órán keresztül tartó kőkemény kioktatásban részesítettétek, és aktuális pártfőtitkári citátumokkal bőven megspékelt érveléssel – elvégre mániákus újságolvasók voltatok mindketten már abban az időben is – egyértelműen a tudomására hoztátok azt, hogy a Bihar megyei állambiztonsági szervek *Ady kör* elleni fellépése kizárólag téves információkon, rosszindulatú előítéleteken és félremagyarázásokon alapuló „hatalmi visszavétel”, amit ti a Kör tagsága nevében a leghatározottabban visszautasítottok, s aminek a bukaresti elvtársak biztos nem fognak örülni és nem is fogják jóváhagyni azt... (Akkor még nem tudhattátok, hogy néhány hét elteltével, hála *Méliusz József* hathatós fővárosi közbelépésének, valóban megszólal a telefon az akkori megyei párttitkár, *Petre Blajovici* irodájában, és a Központi Bizottságtól jövő utasítás értelmében a kör tagsága elleni zaklatások azonnali hatállyal megszűntek, az ellened indított kivizsgálást pedig, terhelő bizonyítékok hiányában, nagyon gyorsan

lezártnak nyilvánították... De hogy *Méliuszhoz* miként jutott el a váradi cirkusz híre, arról az akkor nagy titokban értetek Bukarestbe leautóstoppozó *Kőrössi P. József* tudna többet mesélni...) Tény, hogy azóta, valahányszor valahol összefutottatok az elmúlt negyvenöt év folyamán, mindig ez az eset jutott eszedbe. Az a szemösszevillanás alapuló egymás mellé sorakozás élménye egy életre meghatározta az egymáshoz való viszonyotokat...

S most ő is elment...

Hiányozni fog! Nyugodjon békében!

(Nagyvárad, 2020. március 22–27.)

2. Eszmélkedés

„Egymást szedtük rá azzal, hogy tudunk: / Most a valónál mind elámulunk.” Hányszor jutottak eszedbe az utóbbi vészhelyzetes napok-hetek során a nyitott sírgödör szájánál tántorgó *Nyegle* keserű szavai *Madách Imre* váteszi erejű színpadi látomásából (*Az ember tragédiája, londoni szín*). Hányszor bukkant elő a gondolatvilágod bugyraiból ez a drámai helyzetértékelés, valahányszor az idősök számára engedélyezett napi kétórányi „szabadság” maximális kihasználása érdekében, kiszabadulva az egyik napról a másikra fullasztó börtönné vált otthon bénító szorításából, kidugod az orrod a mellettetek lévő, máskor oly zsebongó Körös-part elnépteledett sétányára – természetesen védőmaszkkal az arcodon, és frissen kinyomtatott, a rendőrség által bármikor ellenőrizhető felelősségvállaló nyilatkozattal a zsebedben. Valahányszor, gyógyszerek után kutakodva, a kihalt központban a lelakatolt üzletek látványával szembesültél... Az utóbbi napok-hetek elképesztő híreit hallgatva, tudomást szerezve a világhálón és a mass media csatornáin keresztül nap-

hosszat közreadott döbbenetes számokról és tragédiákról, egyre többször felvillan benned a madáchi vízió egyetemes valóságértéke.

Idestova csaknem hat hete állandó hír-invázióban szenvedsz. Új fogalmakkal ismerkedsz: *koronavírus, pandémia, SARS-CoV-2, Covid-19, hatósági karantén*, ismert és kevésbé ismert földrajzi nevek tucatjait hallgatod a mindennapi járványbeszámolókkal: *Vuhan, Jokohama, Bergamo* és *Milánó, London* és *New York* – és persze *Suceava* és *Bukarest*... Új, általad eddig sose hallott kormányintézmények nevével ismerkedsz: *Operatív Törzs, Stratégiai Kom-*

munikációs Csoport, hogy a lényegyet persze ne is említsük: az újonnan fertőzöttek, a regisztrált fertőzöttek, az aktív fertőzöttek, a fertőzés miatt elhunytak és a fertőzésből kigyógyultak számának mindennapos alakulását kies hazákban éppúgy, mint a szomszédban, Magyarországon, az európai első fertőzőgócoként számontartott Olaszországban éppúgy, mint Franciaországban, Nagy-Britanniában vagy Spanyolországban, Kínában éppúgy, mint Dél-Koreában, Indiában vagy Japánban... És persze megspékelve az ezekkel egyidejűleg világszerte sorra bezáródó közintézményekről, templomokról, iskolákról, orvosi rendelőkéről szóló hírekkel, a leállított ipari termelésről, szolgáltatásokról, a felfüggesztett vonat- és repülő-járatokról, a betiltott tevékenységű üzletláncokról, vendéglőkről, szállodákról és színházakról tudósító információkkal... (Még jó, hogy a távfűtés, a szemétszállítás, az ivóvíz- és a földgázszolgáltatás, meg persze az internetelérhetőség jobbára mindenfelé megmaradt...)

S akkor még nem is beszéltetek a világjárvány igazi veszteseiről: a fertőzések miatt elhalálozott áldozatok tízezreiről, a kórházak folyosóin agonizáló haldoklók tömegéről, a Lombardiában és New Yorkban (igen, New Yorkban!) tömegsírba temetett névtelen holttestek százairól, a támasz nélkül maradt magányos öregemberek drámájáról, a családfenntartó nélkül a társadalom szélén tengődő kisgyerekes családok tragikus, kilátástalan sorsáról, a végérvényesen munkahely nélkül maradt kelet-közép-európai vendégmunkások kétségbeesetten kilátástalan hazaözléséről... Torokszorító élethelyzetek, döbbenetes sorsok, kíméletlenül növekvő számok mindenütt...

Hát bizony igencsak úgy tűnik, csattanós figyelmeztető pofont kapott a Sorstól a maga civilizációs fejlettségére mindmáig oly dicsekvően büszke emberiség. Az a bizonyos, napjainkban oly gyakran emlegetett „*tudásalapú társadalom*”. Avagy még divatosabb kifejezéssel a „*Knowledge based Economy*”. Egy olyan kíméletlen arculcsapást, amelynek a mérete csak az emberiség történelmének nagy járványaihoz, a pestis, a kolera, a fekete himlő, a tífusz vagy a száz esztendővel ezelőtt dühöngő spanyolnátha pusztításához hasonlítható. Egy parányi vírus, ki tudja, hol, mikor és miért bekövetkezett genetikai módosulása – akárcsak az előző fertőzések esetében – a feje tetejére állította néhány

hét leforgása alatt szinte az egész világot, felborítva a hétköznapi jól megszokott menetrendjét csaknem mindenütt.

De talán épp ez a váratlanul jött pofon, ez a mindent lebénító világjárvány lesz az a sokk, ami az emberi tudás véges voltára felhívja végre a figyelmet. Ami annak tudatára ébresztheti a maga univerzális ismeretei miatt oly kényelmesen hátradőlő homo sapienst, a magabiztos önhittségében oly nyugodtan vegetáló emberiséget, hogy nagyon hasznos ugyan a távolsági oktatás, az online ügyintézés, a home-office, az e-bay és az internet banking – már ahol ezek bevezetésére egyáltalán adottak a feltételek –, de a tudomány mai eszközei a természet erőivel szemben bizony még mindig tökéletlenek. Hogy a földi élet titkainak a teljes megismeréséig bizony hosszú még az út. S hogy a Sors kifürkészhetetlen szélye még nagyon sok csapdahelyzetet tartogathat nemcsak a ti számotokra, a lassan elbúcsúzkodó hatvanas-hetvenes generáció számára, hanem az utátnok jövő nemzedékek számára is... S ezeket a csapdahelyzeteket csak hosszas, kitartó munkával, kellő emberi és szakmai alázattal és a tudományos világ lehető legszéleskörűbb önzetlen összefogásával lehet majd, egyszer valamikor, ha nem is elhárítani, se túllépni...

Az úton azonban addig is, mindenféleképpen menni kell.

(Nagyvárad, 2020. április 10.)

3. „Zászlósaí egy új, szabad jövőnek...”

„Zengjen a dalod, pajtás! / Fákon újul a hajtás. / Köszöntsük a tavaszt dallal!...” A minap, a munka ünnepének előestéjén nyolc, még életben levő volt osztálytársadnak elküldted a fenti idézetet, azzal a kérdéssel, hogy emlékeznek-e erre az énekekre, és hogy le tudnák-e neked írni a szöveg folytatását... A nyolcból ketten válaszoltak – az egyik Tel-Avivból, a másik Temesvárról –, mindketten lelkesen bizonygatták, hogy igen, nagyon is jól emlékeznek erre a dalra, de a szöveg további folytatását – mármint azt, hogy „Itt van május elseje! / Énekszó és tánc köszöntse! / Zeng és dalol az élet, / Szállj csak, zeneszó, ének, / Ébreszd fel a munkás népet!” – bizony már senki nem merte leírni és elküldeni neked, nehogy már az átkos kommunista diktatúra iránti nosztalgia vádjával bűnösnek találja kiáltani őket valaki...

Pedig milyen boldogan, önfeledten énekelteitek hajdanán ezt az éneket. Milyen önfeledten harsogtátok a világba a tavasz köszöntését... Meg azt, hogy „Szép hazánkban nóta csendül, / Száll repesve, mint a szél. / Dal ha csendül, kürt ha zendül, / Osztagunk is útra kél”. Vagy azt, hogy „Fenn a magasban zászló leng, / Víg zene szól, nevetünk, / Nótánktól hangos a táj. / Holnapra nagyra nővünk”. Mert hát ugye mi „Zászlósaí vagyunk egy új szabad jövőnek, / Szívünkben hit él, ajkunkon ének,”... a Moszkvai Világifjúsági Találkozó indulójáról nem is beszélve: „Egy a jelszónk, a béke, harcba boldog jövőért megyünk, / Egy nagy cél érdekében tör előre ifjú seregünk.” Fújtátok osztályban, iskolaudvaron, utcán hazafelé menet, de nemegyszer bizony még odahaza is... (Mai napig fel-felötlik az emlékezetedben apád hatvanvalahány évvel ezelőtti szomorkás mosolya, ahogyan, anyád minden rosszszálló fejcsóválása ellenére, megsimogatta a fejedet és biztatott: „Énekelj csak, kisfiam! Addig jó, amíg ilyen lelkesen tudsz énekelni...”)

És éneklő kedvetek valóban megmaradt a serdülőkorotokra is. S ha nem is olyan gyakran és olyan intenzíven, mint a néhány évvel azelőtti elemista korotokban, öntudatos középiskolásként, immár személyazonossági igazolvánnyal a zsebetekben, a szombat esti, „Mackó”-beli kávézgatás utáni hazamenetelések vagy a vasárnaponkénti, a környékbeli

erdőkben történő bókászásaitok alkalmával bizony fel-felhangzott ajkatokon a *Bunkócska* biztatása („De majd eljön a nap, mikor ébred a rab, / S lekötött kezét, lábát kinyújtja. / Aki ellen volt, az a fűbe harap, / Mert a bunkó a földre lesújtja”), a *Bécsi munkásinduló* mozgósító felhívása („Repülj, te lángoló, tűzszínű zászló, / vezess az éjnek éjén át!”), a *Fényes szelek* emblematisz strófája („Sej szellők, fényes szellők, fújjátok, fújjátok: / Holnapra megforgatjuk az egész világot!”) vagy – horribile dictu! – éppenséggel az *Internacionálé* biztató jövőképe („A Föld fog sarkából kidőlni, / semmik vagyunk, s minden leszünk!”)... Büszkén, magabiztosan menetelve, az égvilágon semmivel és senkivel sem törődve énekelteitek. Kitől is féltetek volna, hiszen tielőttek van a világ, ti vagytok a Jövő: „Ránk vár az élet, / Minden miénk lesz, / Nékiünk virrad már!” Bizony még az érettségi tablótok mottójaként is egy hasonló, optimista kicsengésű szöveget választottatok: „A Történelem robogó mozdonya / Csak arra száguld, amerre mi engedjük! / Mert a jövőt az erő dönti el, / S az erő benniünk van, mibenniünk!” (*Majtényi Erik: Szébb emberöltők küszöbén*)...

Hogy aztán jöjjön a keserű kijózanodás! A hétköznapok valóságával való könyörtelen szembesülés... „De elcsitult a jókedv-förgeteg / S helyére ült a döbbsent némaság: / Köröttünk már az Élet csörtetett” (*Ady Endre*) – s az otthon dajkáló melegéből kicsöppenne, az iskola óvó-védő falai közül kilépve

csakhamar a tulajdon bőrötökön tapasztalhattátok, hogy „az álmodozások kora” véget ért. Hogy bizony „*ez az ügy nem az az ügy*” (Páskándi Géza), ez a világ nem a ti világotok, s a *Történelem robogó mozdonya* bizony a legkevésbé sem arra száguldott, amerre ti képzelteket el. Hogy a nemzetállami nagy tülekedésben bizony benneteket is „*visszaszorítanak, hátrább, egyre hátrább, / És amit hagynak, egyre kevesebb*” (Reményik Sándor). S a „*fortélyos félelem*” ezen tobzódásában azt is meg kellett tanuljátok, hogy „*számon tarthatják, mit telefonoztam, / s mikor, miért, kinek. / Aktákba írják, miről álmodoztam / s azt is, ki érti meg.*” (József Attila)... Így aztán igazán nem csodálható, ha az egykor oly lelkesen fújt mozgalmi énekeket néhány esztendő múltával a földrajzi kötődésű népdalok és katonanóták váltották fel, s az alkalmi, bizony egyre ritkább baráti egybeseregléseitek során neki-keseredetten hoztátok ország-világ tudomására, hogy „*a csitári hegyek alatt régen leesett a hó*”. Meg hogy azért „*Kolozsváros olyan város*”. És „*az aradi vasútállomáson*”, „*seprik a váradi utcát*”, és hogy „*zavaros a Nyárád*”, s van valahol egy „*Maros menti fenyveserdő*” is, hangot adva a titkos, az idő tájt nehezen teljesíthető vágyaitoknak is: „*Debrecenbe kéne menni*”, „*Széles a Balaton vize, / átmennék rajta*”, „*Átmennék én a Tiszán ladikon*”. Hogy aztán az énekórák vége felé természetesen ne feledkezzetek meg a „*maroknyi székel*”-ről, s arról a bizonyos „*négy folyó*”-ról sem... Meghitt, baráti hangú, bizalmas hangulatú együttlétek voltak ezek az esték, a kilátástalanságban próbáltátok a lelket egymásban tartani és megerősíteni.

Mint ahogy ezekben a sötét években kezdtétek újra felfedezni a templomi együtt-éneklés semmivel össze nem hasonlítható varázslatos erejét, a *Szívemet hozzád emelem*, a *Perelj, Uram, perlőimmel*, a *Boldogasszony Anyánk* vagy éppenséggel az *Erős várunk nekünk az Isten* közös eléneklésének katartikus, lélek-erősítő hatását. Az volt az az idő, amikor vasárnaponként nem lehetett ülőhelyet találni a váradi templomokban...

Hogy aztán '89 decemberében, *Krisztus Urunknak áldott születésén* eljöjjön hozzátok is a Megváltó és elhozza életetek legszebb ajándékát: visszahozza újra a Hitet és a Reményt. Visszatért a lelketekbe a Fény. A reformáció genfi emlékművének híres jelmondata, a *Post tenebras lux* megtapasztalt valósággá lett mindannyiótok számára.

A vele együtt járó hangzavarral és polifóniával... S ezzel a legkevésbé sem kívánod minősíteni az akkori-ban gombamód szaporodó tv-csatornák által napi rendszerességgel közvetített szimfonikus koncertek ismertebb dallamainak – mint például *Händel Messiás-oratóriumának Hallelujája*, *Beethoven Örömdája*, *Liszt Magyar rapszódia* vagy *Strauss Radetzky-indulója* – többszöri hangos újrajátszását, sem a változások után hamar a váradi városháza tornyába beköltöző *Avram Iancu-induló* óránként felharsanó érces kürtszavát nem kívánod szembeállítani az az idő tájt igen gyakori ilyen-olyan világtalálkozók, kongresszusok, civil és egyházi rendezvények szinte kötelező *Himnusz*, *Szózat*, *Székel Himnusz* éneklésével, illetve a kezdeti *Festum Varadinum* ünnepek *Szent László Himnuszának* a többszöri elharsogásával... Csupán jelezni kívánod, hogy a felekezeti kórusoktól a magányos Fő utcai gitározásig, a köztéren tartott fúvóskoncertektől a templomi orgonahangversenyekig, a népdalkörök péntek délutánokénti együtt éneklésétől a divatos slágerek táskarádiós bömböltetéséig a fónikus világ milyen széles kínálata zúdult a város melomán közösségére... Akkor valóban „*zengett és dalolt az élet*”...

Aztán lassan ismét „*elcsitul a jókedv-fergeteg*”, eltelt csaknem harminc esztendő, és a „*szürke szerdák*” lassan, de biztosan felváltották az ünnepnapokat. S velük együtt lassan eltűnt ismét az alkalmi egybesereglés, a nyilvános éneklés öröme is. A találkozások megritkulásával pedig – legalábbis a te

esetben – egyre inkább már csak a vasárnapenkénti templomi zsoltáréneklés maradt, s a legutolsó két-három esztendőben már csak a félig üres várad-olaszi templomban, az egyre foghíjasabb padosorokat figyelve énekeltek hétről hétre: „*Ne csüggedj el, kicsiny sereg, / bár egész Föld tör ellened / gyűlölség fegyverével...*” Meg hogy „*Útjaid, Uram, mutasd meg, / hogy el ne tévelyedjek.*” Mivelhogy „*Egyedüli reményem, óh Isten, csak te vagy!*” ... Szép lassan, de biztosan már csak ez a közösségi tér, már csak ezeknek a fohászoknak a teli torokból való együtténeklése maradt meg számodra.

S idestova hat hete még ez sem. A világvárvány miatt jó másfél hónapja már csak egymagadban énekelheted a számítógéped előtt ülve, az üres templomból online közvetített istentisztelet végén a hagyományos záróéneket: a 90. zsoltárt...

A „*Zengjen a dalunk!*”-tól a „*Fényes szelek*”-en és „*az aradi vasútállomás*”-on át a „*Tebenned bíztunk*”-ig... Végső soron nem is olyan rossz evolúció!

(Nagyvárad, 2020. május 11-én, a „*győzelem napja*” utáni második napon)

4. Az élőszó varázsa

Mitől színház a színház? Mi az a mágikus erő, az a titokzatos hatalom, ami akár egy gyalulatlan deszkából összeállított alkalmi pódium széléről, akár egy pusztai hegyoldalban kialakított amfiteátrum legaljáról, akár egy díszesen berendezett, páholyokkal körülvett, kristálycsilláros előadóterem pódiumáról, akár egy amúgy tisztességesen kitakarított, ám mégiscsak meggörnyedve megközelíthető egykori szenes-pince éppen csak megvilágított leghátsó téglafalától elmondott szövegeknek is olyan delejes erőt, olyan megmagyarázhatatlan kisugárzást ad, hogy hatására az ezen szövegre figyelő egykedvű hallgató hátán egyszeriben futkározni kezd a hideg? Miként definiálható az a varázslat, amely révén a szürke hétköznapok keresztjét éppen csak vonszoló kisember, a lassacskán mindenben és mindenkiben csalatkozó, lelke legmélyéig megkeseredett földi halandó hirtelen elfelejti krónikus életuntságát, mindennapos testi és lelki nyomorúságát, családi és munkahelyi bakalódásait, és egyik pillanatról a másikra nagylelkűvé válik, jószívű és adakozókedvű lesz, egyszeriben megbocsát az ellene vétkezőknek, és töredelmesen bocsánatot kér mindenkitől a saját esetleges hibáiért és tévelygéseikért, megszűnik kishitűnek és kételkedőnek lenni, hinni és bízni kezd valamiben vagy valakiben – egyszóval, ha testben nem is, de lélekben teljesen újjászületik?

És mitől színész a színész? Miféle furfanggal tesz szert a sötétben rejtőzködő nézőtér előtt egy alkalomhoz illő szöveg többé-kevésbé patetikus elszálasásával, de akár ezen üzenet egyszerű emberi hangon, szép magyarsággal történő elmondásával akkora hatalomra, hogy a maga sebeiről és hétköznapi sérelmeiről megfelelő hallgatóság az előadás végeztével fél-istenként kezdi őt tisztelni és körberajongani? Mi ad ekkora varázserőt és ekkora hatalmat egy alkalmilag összeverődött közönség előtt elmondott monológoknak, vagy egy érveket és ellenérveket felsorakoztató hangos szellemi párviadalnak, hogy hatásukra a nézőtérben ülők, ha fizikailag nem is, de szellemileg képesek legyennek azonosulni a színpadról elhangzó érvekkel és érzelmekkel, és az ezen gondolatokat tolmácsoló előadót egyszeriben váteszként kezdjék emlegetni és tisztelni? Hogyan lehet az

„ezerarcú Cézárt” estéről estére úgy meghódítani, hogy az előadás végén, cézárságáról tökéletesen megfeledkezve, önfeledten álljon fel azonnal az ülőhelyéről és ünnepelje, hangos tetszésnyilvánítás közepette, az előadót?

Minden bizonnyal, amióta színház a színház – s ennek van már vagy háromezer esztendeje –, az emberiség nem egy prominens gondolkodója feltette már magának ezeket a kérdéseket. Sokan megpróbálták összetevőire bontani azt a rendkívül bonyolult erőátvitelt, amelynek a végső eredőjeként a mindenkori nagyérdemű publikum megismerkedhet a szellemi megtisztulás – ama bizonyos „katarzis” – semmi mással össze nem hasonlítható erejével. Könyvtárakat betöltő irodalmuk van az ezen közérdekű kérdésfeltevéseket körbejáró szaktanulmányoknak, tömeglélektani okfejtéseknek, teatrológiai eszme-futtatások sokaságának – azt a bizonyos „csodát” azonban, szilárd meggyőződésed, nem fogja tudni megfejteni végérvényesen senki, soha. Az a „csoda” ugyanis estéről estére, előadásról előadásra minden alkalommal másképp valósul meg. Ha úgy tetszik, ama „csodát” előidéző „elixír” összetétele minden egyes előadáson más és más

„összetevőket” követel... Pont azért, hogy a nézőtéren mindenki meghallhassa az Úr üzenetét: „*Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!*” Mert ugye valahol „*mozdulnak már a csillagok*”...

Hát ezért az estéről estére megújuló lélekerősítő „csodáért”, ezért az előadásról előadásra megismétlődő katarzisért illesse örök megbecsülés és soha el nem múló mélységes tisztelet Thália istennő mindenkori hűségese szolgálait!

Legyen övék a taps az idők végezetéig.

(Előszó Kiss Török Ildikó *Reményünk a színház – a nagyváradi Kiss Stúdió Színház huszonöt éves története, 1994–2019* című kötetéhez)

5. Alkonyi helyzetkép

Lassan már az arcokat sem látod rendesen. A veled szembejövők vonásait sem tudod felismerni tisztességesen. Reggelente, fogmosás közben, az előtted lévő tükörből egy homályos körvonalú, sárgásbarna színű folt bólogat barátságosan feléd – van orra és homloka, de a szemére nem mindig tudsz rátalálni –, esténként, a tv-képernyő előtt ülve ugyancsak hunyorognod kell azért, hogy a bemondók arcvonásait nagy nehezen felismerd, napközben pedig, valahányszor Életed Párja beszédbe akar elegyedni veled valami miatt, a beszűrődő napfényhez igazodva próbálsz olyan szögbe állni, hogy ha a frissen megfestetett haja színét nem tudod is megcsodálni, legalább egymás tekintetét találjátok meg valahogy.

Valahányszor mostanában, minden családi tiltás ellenére, lemerészkedsz az utcára, szinte minden alkalommal sietős járású, arctalan alakok tömegével találkozol szembe magad.

Férfiak, nők, fiatalok, öregek – legalábbis a homályos látóteredben azoknak tűnnek –, akik kapkodó léptekkel haladnak el gyorsan melletted, miközben te óvatosan haladva, jobb kezedet többször is diszkrétan az épület falához érintve próbálsz a magad számára a helyes irányt bebiztosítani. Vannak, akik hangoosan beszélgetnek egymással, olyan is akad, aki egy rövid „Tisztelem!”-mel vagy „Salut!”-tal száguld el melletted, a nagy többség azonban, mint dróttal mozgatott óriás bábuk, változtatja némán a lépteit és igyekszik mihamarabb eljutni útja végső cél-

pontjához – akár mindenkin keresztülgázolva, ha úgy szűkségetetnek... Nem is nagyon igyekszel lépést tartani velük, s még a gyalogátkelőknél kialakuló torlódásoknál is diszkréten a hátuk mögött maradsz. Így legalább több az esélye annak, hogy senki nem gyalogol beléd káromkodva hátulról.

A délutánonkénti Körös-parti sétáitok alkalmával – ha már, Istennek hála, május közepe óta ide minden áldott nap háborítatlanul lejöhettek – egyre szűkülő csólátásoddal még fel tudod ismerni az aláhanyatló napsugarak által megvilágított gesztenyefák felsőbb lombjait, ahogy azonosítani tudod, ha éppen jó irányba nézel, a sétányon előtted békésen totyogó galambok körvonalait, a gazdájuk körül boldogan rohángáló, otthonukból kihozott házi ebek tarka bundáját vagy a folyóvízben úszkáló vadkacsák büszke fejtartását. Mi több, a Garasos hídról nyugat felé nézve még a városháza és a Szent László-templom tornyait is fel tudod még ismerni. Még... Mert a netán rátok köszönő alkalmi sétálók arcvonásait bizony már nem ismered fel, párbeszéd-kezdemenyezésükre magad részéről értelmetlen tekintettel válaszolsz, amíg néhány kínos másodperc és egy rövid kérdezz-felelek után, vagy a feleséged diszkrét tájékoztatására ki nem derül, voltaképpen kikkel is álltok szemben. Kegyetlen valóság, de ez van...

Megmaradt viszont mindmáig a nyomtatott betűk világa. Itt van körülötted a szüleidtől-nagyszüleidtől örökölt s általad is csaknem öt évtizede gyarapított családi könyvtár – már amit a négy évvel ezelőtti ideköltözésed alkalmával be tudtatok ebbe a lakásba zsúfolni –, a szobád mennyezetéig érő polcokon ott sorakoznak a régi és új könyvek, amelyeknek a címét, erős megvilágítás mellett, még mindig ki tudod nagy nehezen silabizálni... S ha az újságolvasásban mind ritkábban koptatod a szemed – többnyire megelégedvén a cikkcímek és a vastagabb betűkkel kinyomtatott beharangozók végigböngészésével –, a könyvek esetén mindmáig megtartottad, erős megvilágítás mellett, a napi 8, 10, 12 oldal „elfogyasztását” (többet sajnos nem bír el a szemed), ami aztán még az elmúlt harmincvalahány hónap során is tisztességes teljesítményt jelentett a részedről... Újraolvastad például *Kodolányi Gyula* nagyívű Mózes-regényét, *Az égő csipkebokort*, de megfordultak a kezekben ez időben kortárs magyar írók,

Bodor Ádám, Grecsó Krisztián, Kovács Levente, Tompa Andrea munkái éppúgy, mint a polcodról előkotort hajdani ifjúsági regények is (bizony az unokák előtti leégés elkerülése végett fel kellett frissíteni az emlékezetedben a *Grant kapitány gyermekei*, illetve *A rejtelmes sziget* főbb eseményeit). Végigböngészted prominens magyar történészek (*Romsics Ignác, Ungvári Tamás*) nem egy tanulmánykötetét, mint ahogy elelmélkedtél *Lengyel László, Markó Béla*, illetve *Szilágyi Aladár* reprezentatív interjúgyűjteményének tartalmán is. Elnosztalgiáztál nemzedéktársaid, *Gálfalvi György, Visky András* személyes visszaemlékezésein, és nagyokat derültél a *Dorombolón*, vagy *Demény Péter* legújabb karantén-paródiáin. Mint ahogy négy kötetben végigkövethetted, immár nyomtatásban is, egy több mint harminc éve Magyarországon élő, de a Sebes-Körös-partjától elszakadni nem tudó váradi orvos, *Kiss András* naplóba rögzített életútját, és megismerkedhettél *Kiss Törék Ildikó* és *Óvári Öss Enikő* jóvoltából egy nagyváradi, illetve egy kaliforniai magyar stúdiószínház megalakításának kulisszatitkaival is...

Az utóbbi másfél-két esztendő legnagyobb olvasmányélményét számodra azonban egyértelműen két kiváló kötet jelentette. Az egyik *Szvetlana Alekszijevice*s torokszorító *Csernobili ima* című könyve, a harmincnégy évvel ezelőtti nukleáris katasztrófa túlélőinek drámai vallomásgyűjteménye. A másik *Edelsheim Gyulai Ilona* (gyengébbek kedvéért *Horthy*

István kormányzóhelyettes özvegye) a '90-es években Portugáliában írt (s néhány éve a budapesti Európa Kiadónál megjelentetett) *Beccsület és kötelesség* című, csaknem kilencszáz oldalas emlékirása: egy ambiciózus arisztokrata lány életútja a felvidéki Felsőelefánttól a budai várpalotában eltöltött négy és fél éven és a jobbra portugáliai emigrációban átélt (némi iraki, angolai, indonéziai intermezzókkal fűszerezett) négy és fél évtizeden át *Horthy Miklós* kenderesi újratemetéséig. Döbbenetes olvasmány, rengeteg ismeretlen információval, családi összefüggések, személyi adottságok feltárásával. Csaknem másfél hónapodba került a végigsilabizálása, de megérte! Csak ajánlani tudod mindenkinek. Nosztalgiazóknak és a korszak jogos bírálóinak egyaránt.

És persze itt van ez a képernyő – a maga világhálójával, honlapjaival, hírportáljaival. Amelyeknek a képi üzenetei ha nem is, de a fekete-fehér szövegei, ha kell, kinagyított formában, még mindig elérhetők a számodra. De legfőképpen az a lehetőség, hogy a billentyűzet felhasználásával, a

monitorra varázsolt betűk, szavak, mondatok révén valamit meg tudsz menteni saját gondolataid múló világából. Hogy a billentyűk megszállott pötyöggetésével – miként teszed azt a jelen pillanatban is – fel tudsz talán eleveníteni néhány olyan élményt, emléket, életérzést, le tudsz írni esetleg néhány javaslatot, elképzelést vagy véleményt, amit megoszthatsz majd valaki mással is. S amelyek révén, a mindenütt leselkedő elidegenedés, „a nagy romlás” elkerülése érdekében, szót érthetsz még embertársaiddal.

Ahogy lehet. S amíg lehet!

(Nagyvárad, 2020. július 22.)

6. Pista

A péntek délelőtti hír hallatán egy réges-régi fénykép villant fel először az emlékezetedben. Valamikor a '80-as évek közepe táján készült – talán éppen *Hunyadi Mátyás* esküvőjén (Istenem, milyen hamar elment ő is!) –, amikor hármásban *Gittai Pistával* és *Gyulai Katival* teli torokból ordítottátok bele a nagyvilágba, hogy bármennyire is szeretnék egyesek, ti csakazértsem: „nem, nem, nem, / nem, nem, nem, / nem megyünk mi innen el!” Amikor megszállottként próbáltátok egymásban tartani a lelket: „ezen a világot alig kiegészítő zugban / az első fagyhalott óta már nem dicsőség a fagyhalál. / Ezen a világot alig kiegészítő zugban / maradni lehet, ha maradni megtanultál...” Nem mintha nem lettetek volna tisztában nagyon is a körülöttetek zajló eseményekkel – azzal, hogy „résen-lyukon csótányok jönnek”. A reményt azonban nem adtátok fel: „Tengek és lengek hosszútávon / belterjes, ónos ingaháton. / Felül mennyezet, körül falak: / odakoppanok, nem omlanak. / Még biza-kodom, még remélem, / a megváltó rést ha elérem, / hitet cserélek, házat, álmat: / Vivát, szabadság! – reád kiáltok.”

Ezek után igazán nem lehet csodálkozni azon, hogy '89 decemberében, a legelső tíz cselekedni akaró nagyváradinak a Szent László-szobor előtti találkozásán *Gittai István* is ott volt köztetek. Hogy a rákövetkező hónapokban-években – miközben te szép lassan a közéletiség hínáros világával ismerkedtél – ő minden alkotó energiáját az újságba fektette. Volt a *Kelet-Nyugat* szerkesztője, a *Bihari Napló* rovatvezetője, 2002-ben ott találjuk a *Várad* alapítói közt. Írt riportokat, publicisztikát, „araszos” prózát, képzőművészekkel készített interjúkat. Meg persze verseket is: sorra jelentek meg kötetei.

S ha életének utolsó éveit már nem töltötte a Sebes-Körös partján, a Váraddal fenntartott kapcsolata mindvégig megmaradt. Itt jelent meg kétkötetes versválogatása, az *Utu rea*, a legjobb prózai írásait felsorakoztató *Csordultig lebegéssel* és a 70. születésnapjára elkészült reprezentatív *Létesszencia*.

S most elment immár ő is... Jó utat, drága barátom! Várnak rád a csillagok!

(Nagyvárad, 2020. augusztus 12.)